

Algemeen Handelsblad van vrijdag 26 februari 1921 - Avondblad - Tweede Blad, p. 5

[bewerking: Pauline Lunsingh Scheurleer en Jan van Campen]

Reisbrieven over Aziatische kunst

I - New York

Is het ten onzent wel genoegzaam bekend, dat eenige Amerikaansche musea niet slechts op het gebied der Westersche, doch ook op dat der Aziatische kunst, sedert jaren talrijke en belangrijke werken hebben verzameld? Ik twijfel er aan, en meen zelfs dat deze en gene verwonderd zal weezen, dat brieven over Aziatische kunst in Amerika worden begonnen. Maar mijn reis loopt nu eenmaal in tegengestelden zin aan wat zoo gebruikelijk is. Niet via het Suez-kanaal, maar via Amerika zal ik Azië bereiken. Vóór wat ik in Azië te zien hoop te krijgen, wilde ik een overzicht hebben van de belangrijkste Aziatische kunst die men buiten Azië (dat komt hier neer op Europa en Amerika) bijeen heeft gegaard. De waardeverhouding van het kunstbezit aan Aziatische werken in de Westersche, tot dat in de Oostersche wereld vast te stellen, lijkt mij, zonder nu juist een essentieele quaestie te zijn, niet zonder belang, en die verhouding zal mij het duidelijkst worden, indien ik de in Europa opgedane ervaring vooreerst doe volgen door het zien van het beste op mijn gebied in de collecties der Vereenigde Staten.

Wie in New-York Aziatische kunst wil genieten, bepale zich, om in de gewenschte stemming te komen en te blijven, tot het bezoeken van het voortreffelijke, rustig gelegen Metropolitan Museum of Art. Het New York van Broadway-bij-avond, of van Wallstreet op vroegere uren, kan niet bepaald het ideale oord worden genoemd, waar de Aziatische geest vaardig wordt over den mensch. De atmosfeer van mijn Oceaanstoomer was echter bij uitstek geschikt om tegengif voor den harden en luiden kant van Amerika te kweeken, en ik ben dan ook voor veel minder prettigs genoegzaam immuun, om het vele schoone hier in de musea ten volle te kunnen waardeeren.

Het Metropolitan Museum bezit sinds een vijftal jaren een speciale afdeling voor Oost-Aziatische kunst, die, buiten haar beteekenis als zoodanig, voor ons Hollanders nog van bijzonder belang is, omdat zij geheel ingericht is, en nog wordt beheerd, door onzen landgenoot S.C. Bosch Reitz¹, zwager van prof. Jan Six².

1 Sigisbert Chrétien (Gijs) Bosch Reitz (1860-1938), kunstschilder en museumconservator.

2 Jan Six (1857-1926), hoogleraar kunstgeschiedenis.

Het is mij een voorrecht, van het uitstekende werk door Bosch Reitz in New York verricht, naar Amsterdam te kunnen berichten. Hollanders die zich in het bijzonder voor Oost-Aziatische kunst interesseeren, komen nu juist niet iederen dag naar de Vereenigde Staten, en tot nu toe heeft men dan ook ten onzent nog niets van al datgene vernomen, wat hier door onzen landgenoot tot stand is gebracht.

Bosch Reitz is van huis uit schilder. Hij is jaren geleden geruimen tijd in Japan geweest, en heeft Japansche ceramiek en prenten bestudeerd en verzameld. Later wijdde hij zich vooral aan de studie der Chineesche ceramiek, en, indien de oorlog niet tusschenbeide ware gekomen, zoude hem de opdracht verleend zijn, de bekende collectie Chineesche ceramiek Grandidier in het Louvre, te catalogiseeren. In het begin van den oorlog trok Bosch Reitz naar Boston, bestudeerde in het museum aldaar de collecties Oost-Aziatische kunst, en zette zijn reis voort naar New-York. Hier wist men hem als "Curator" aan het Metropolitan Museum te binden om er een "Department of Far-Eastern Art" in het leven te roepen. Dit "Department" beschikt op het oogenblik over vijf prachtige bovenlichtzalen op de eerste verdieping van het museum (het museum bestaat slechts uit twee verdiepingen), en over de op deze zelfde verdieping gelegen, minder ideaal verlichte, "gallery", die om de in grootsche afmetingen gehouden centrale hal loopt. Deze galerij bevat de ceramiek.

Een zaal is voor steeds afwisselende exposities van Japansche prentkunst bestemd. De houtsneden hangen er in slechts één horizontale rij in blank houten wissellijsten, die nagenoeg alle dezelfde afmetingen hebben. Dit beteekent dat prenten van uiteenlopende maten in passepartout's van een eenheidsformaat worden gevat. Van museum-technisch standpunt bekeken een voortreffelijk denkbeeld. Dat het geheel een fijnen, bijzonder rustigen indruk maakt (de muurkleur is ook met veel zorg gekozen), is uit het bovenstaande begrijpelijk.

In een tweede zaal vindt men o.m. Japansche beeldhouwwerken en schermen, benevens Koreaansche schilderijen, voor het meerendeel van een soort, die in Europa nog niet al te bekend is.

Nadere kennismaking met deze Koreaansche schilderijen is mij hoogst welkom. Zij getuigen van een kunst van die sterke emotionaliteit, die slechts opwellen kan uit heel zuiver gevoel. Het is hier alles direct, er is nog niets van decadente verfijning; dezelfde eigenschap kenmerkt hen, die de Chineesche "provincie-kunst" uit Turkestan groot maakt. De vraag rijst: stond de kunst van Korea in gelijksoortige verhouding tot die van China, als de kunst van Chineesch Turkestan? Het antwoord daarop te geven, lijkt nog niet wel mogelijk doch met uitsluitend artistieke documenten gewapend zou men geneigd zijn te zeggen van ja.

In provincie-kunst vindt men vaak qualiteiten, die de kunst van het oorsprong-land mist. Grieksche eilanden-kunst, en vooral de kunst van de Hindoes op Java komt mij hier voor den geest. Voor minder wijsheid treedt dikwijls een puurder sentiment in de plaats.

Van de Koreaansche schilderijen, is het meest exceptioneele stuk een in felle kleuren gehouden compositie van een haan en een kip [afb. 1]. Zeer zeker een uiting van Oost-Aziatischen kunstzin, maar noch Chineesch, noch Japansch. Belangrijk van compositie, en soms zeer gelukkig van lijn, is een, eveneens Koreaansche, tempelschildering met een voorstelling van zes Bodhisattwa's;

Golden Rooster and Hen
[afb. 1] rolschildering, inkt en kleuren op papier, Korea, 19de eeuw, 114,3 x 45,67 cm., Metropolitan Museum, New York, inv. nr. 19.103.2

een bruikleen van iemand, die hier meer Koreaansche schilderijen tijdelijk afstond.

Van het Japansche beeldhouwwerk in deze zaal, dient een vrij vroege (Fujiwara) Kwannon in gelakt hout, te worden vermeld. Een kleine, staande figuur, met fraaien plooiënval in het gewaad. Er zijn echter nog meer begeerlijke stukken.

Aan Japansche schilderkunst is het museum daarentegen zeer arm. Hier is een leemte, die bezwaarlijk te verhelpen zal wezen. Het is namelijk vrijwel ondoenlijk heden ten dage nog goede Japansche kunst te verkrijgen. De Japanners houden hun goede kunst zelf, en koopen ze zelfs als het hun eenigszins mogelijk is, in Europa terug. Wij Westerlingen moeten daarom, voor zoover het de Japansche kunst in onze collecties betreft, teren op hetgeen wij vroeger uit het Oosten hebben weten te krijgen. Met andere Aziatische kunst is het - voor ons - minder tragisch gesteld.

Een, volgens het bijschrift, waarschijnlijk door Korin geschilderd, als ik mij wel herinner, zes-deelig scherm, kan mij persoonlijk minder bekoren. Het moet overigens een ook in Japan bekend stuk zijn. In de studie-afdeeling heb ik nog een paar alleszins merkwaardige schermen in Korin-trant onder de oogen gekregen.

Bijzonder getroffen heeft mij in deze studie-afdeeling een Japansche kakemono, die... geborduurd is [afb. 2]. Ik aarzel haast ervan te berichten, want wat wij zoo gewoonlijk op dit gebied zijn gewend, behoort tot het monstrositeiten-domein. De kakemono is vroeg, en behoort tot de z.g. Boeddhistische kunst. Voorgesteld is een Amida-triniteit.

Vóór ik dit stuk zag, had ik het nooit voor mogelijk gehouden, dat met een bordurende naald zóóveel kon worden bereikt. Het verloop van invullende en contouren trekkende draden scheidt hier vormen, die de fijnste penseelstreken concurrentie aandoen. Tegen het beste van het a priori voor onmogelijk verklaarde, blijkt steeds weinig te zeggen te zijn. Dat is de moraal van het geval.

Er valt hier nog veel laat (17e en 18e eeuwsch) Japansch lak te bewonderen. Daaronder is een, voor Westersche collecties zeer zeker unieke, volledige bruidsuiszet voor een prinses. Een verzameling die dus vooral ook cultuur-historisch niet zonder belang is.

De volgende zaal bevat als grootste schatten uitstekende stalen van Chineesche schilder- en bronskunst. Van de schilderkunst moeten in het bijzonder worden genoemd: een zeer gevoelige, monochrome Sung-kakemono, een wazig, maar vast neergezet landschap voorstellend. Huang Chüan³ schilderde het. Er is een voortreffelijk monochroom albumblad door den bekenden Hsia Kuei⁴ (wederom een landschap voorstellend), en een subliem blad met bevallige visschen, waarvan Chao K'eh-Hsiung⁵ de fijngevoelige maker is [afb. 3]. Het kunst-historisch en van uit een zeldzaamheidsoogpunt beschouwd belangrijkste, tevens ook bijzonder fraai, document der Chineesche schilderkunst in het museum, is wellicht een groote, monochrome makimono, een processie voorstellend. De stijl en de hoedanigheid van dit benijdenswaardige

Amida, Kannon en Seishi

[afb. 2], borduurwerk, Japan, kamakura-periode, (1185-1333), zijde, mogelijk menselijk haar, 11,3 x 38,7 cm., Metropolitan Museum, New York, inv.nr. 12.37.166

Zhao Kexiong (toegeschreven), Spelende visschen [afb. 3], China, 12de-13de eeuw, albumblad, inkt en kleuren op zijde, 22,5 x 25,1 cm., Metropolitan Museum, New York, inv.nr. 13.100.110

3 Huang Quan (903-965), schilder.

4 Xia Gui (fl. 1195-1224), schilder.

5 Zhao Kexiong (fl. vorege 12de eeuw), schilder.

stuk, geven Bosch Reitz (die er de hand op heeft weten te leggen) alle recht, zijn gelukkige vondst met T'ang te dateeren.

Van het vele fraais in deze zaal is verder nog te vermelden: een Chineesche vrij groote bronzen pot uit den Chou-tijd, met prachtig strak en fijn gecomponeerd ornament, en van een zeer schoone patina; eenige heel goede kleinere stalen van deze zoo hoogstaande kunst; merkwaardige gouden en zilveren sieraden uit een T'ang-graf (fijne, geen krachtige kunst), en een groot gehouden Japansche houten Amida, een beeld uit den Kamakura-tijd, waarvan de kop sterk doet denken aan een gelijktijdigen kop, die in '19 op de tentoonstelling van Oost-Aziatische kunst in het Suasso-museum⁶ (coll. De Bie⁷) te zien is geweest.

In een vierde zaal in hoofdzaak Chineesche kunst uit nieuweren tijd. Er is ook wat jade, ten deele, doch slechts in kleinere, niet zeer belangrijke stukken, vrij oud. Men heeft hier echter tijdelijk bijzonder fraai oud jade uit de Freer⁸-collectie kunnen bewonderen.

Van deze zaal uit komt men in de zaal met de beroemde Bishop⁹ jade-collectie. De zaal zelf, en ook de vitrines, zijn het toppunt van wansmaak. Bishop heeft namelijk bepaald, dat zijn verzameling in een ruimte terecht diende te komen, die een getrouwe copie van zijn balzaal in Lodewijkenstijl moest wezen. Misschien is de Bishop-collectie mineralogisch-technisch niet geheel zonder belang, doch ik ben er nog niet achter gekomen waarom een kunst-museum er mee opgescheept werd.

In de grootste en fraaiste zaal der Oost-Aziatische afdeeling viert Bosch Reitz' voortreffelijke rangschikkings-kunst hoogtij. Vooral van de opstelling der voorwerpen in een vitrine, weet hij dikwijls iets prachtigs te maken. Er is hier zooveel goeds, dat ik slechts van het allerbelangrijkste zal kunnen berichten.

Vóór alles dient een groote Chineesche brons uit 1112 v. Chr. te worden genoemd, een der geweldigste stukken, die ik tot nog toe gezien heb [afb. 4]. Een kosmos op zich zelf. Vorm, ornament, patina, alles is van het beste wat men zich op dit gebied voorstellen kan. Pierpont Morgan¹⁰ was zoo vriendelijk het museum dit goddelijk stuk te vereeren.

De verzameling bronzen spiegels uit China, Japan en Korea is hier van een volledigheid zooals ik nog nergens gezien heb, en enkele soorten Chineesche spiegels zijn in zulke voortreffelijke exemplaren aanwezig, dat ik me niet

Wijnvat (pou)

[afb. 4], China, Shang-dynastie (1500-1046 v.Chr.), brons, hoogte 54 cm., Metropolitan Museum, New York, inv. nr. 17.190.524a,b. Dit is het enige bronzen vat dat ik kon vinden geschonken door Pierpont Morgan.

6 Het Stedelijk Museum. Het museum was grotendeels gefinancierd uit de nalatenschap van door de weduwe Sophia Adriana Lopez Suasso-de Bruyn (1816-1890).

7 Jan de Bie Leuveling Tjeenk (1885-1940), architect. Hij maakte in 1912-1913 een wereldreis, waarvan dagboeken bewaard zijn. Publicatie door Juliette Roding verschijnt eind 2023. Het door Visser genoemde beeld is nr. 20 in de *Catalogus der tentoonstelling van Oost-Aziatische kunst*. Amsterdam 1919. De Bie was in ieder geval in 1930 lid van het bestuur van de VVAK.

8 De bouw van een museum in Washington voor de collectie van Charles Lang Freer (1854-1919) startte in 1916. Het gebouw was in 1921 gereed en opende de deuren in 1923 voor het publiek.

9 Herber Reginald Bishop (1840-1902).

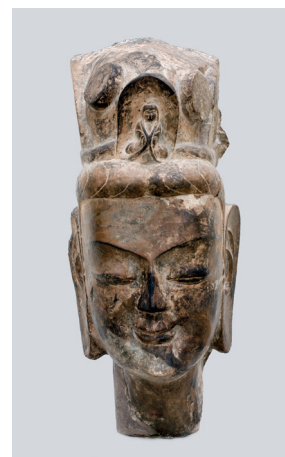
10 John Pierpont Morgan (1837-1913).

voorstellen kan, dat er in de in aanmerking komende soort nog iets beters bereikt is geworden. Er is een “geometrisch” spiegeltje, zoo sterk van compositie, fijn, buitengewoon gaaf, en heerlijk van stof, dat het een dagreis waard is het te gaan zien.

Onder de grootere stukken Chineesche sculptuur in steen en in hout, goede en minder belangrijke werken. Tot de eerste zou vooral een den ingang van een T'ang-graf bedekkende steen moeten worden gerekend, mooi om de architectuur en om de soms zeer gelukkige wijze, waarop de figuren in den steen zijn gegraveerd. Vrij goed te noemen is verder een steenen, levensgroot

Bodhisattwa, vroeger bij Worch¹¹ te Parijs (een dergelijk stuk, ook uit Parijs - coll. Poiret¹² - is eveneens in New York). Van de Lung-men¹³-grottempels is hier een streng opgezette, doch in de uitwerking minder gelukkige Bodhisattwa-kop [afb. 5]; van de Yun-kang¹⁴-grottempels een vrij grootte, zittende Bodhisattwa-figuur (bekend type, met gekruiste beenen), die veel beter is dan de exemplaren van deze soort in den Parijschen kunsthandel [afb. 6].

Minder bekoorlijk zijn naar mijn smaak een meer dan levensgroot houten Sung-Bodhisattwa, en de van Perzynski¹⁵ afkomstige aardewerk-Lohan [afb. 7]¹⁶, een der stukken van de bekende serie levensgrootte, zeer realistische werken, waarvan ten onzent het exemplaar in het British Museum wel het bekendst is, omdat het in het werk van Hobson in kleuren afgebeeld werd [afb. 8]. Een andere figuur dezer groep, lang niet de slechtste, trof ik in het University-museum te Philadelphia aan; de Lohan, die het Museum te Boston bezit, is wel de minste der serie. De kop van dit beeld is van lateren datum.

[Hoofd van een bodhisattva](#)

[afb. 5], waarschijnlijk Avalokiteshvara, China, vroeg 6de eeuw, steen, hoogte 54,1 cm., Metropolitan Museum, New York, inv.nr. 18.56.40

[Lohan](#) [afb. 7], China, Liao-dynastie (907-1125), steengoed, hoogte (met sokkel) 233,7 cm., Metropolitan Museum, New York, inv.nr. 20.114

[Lohan](#) [afb. 8], China, Liao-dynastie (907-1125), steengoed, hoogte 103 cm., British Museum, Londen, inv.nr. 1913,1221.1

[Bodhisattva Maitreya](#)

[afb. 6], China, 470-480, stehend, hoogte 146,1 cm., Metropolitan Museum, New York, inv.nr. 22.134. In 1922 ingeschreven, maar misschien al eerder gearriveerd? Ik kon geen ander beeld vinden dat aan de beschrijving voldoet en zeker al in 1921 aanwezig was.

11 Edgar Worch (1880-1972), kunsthandelaar. Tot aan de Eerste Wereldoorlog in Parijs en daarna in Berlijn.

12 De collectie Poiret is nog niet gevonden.

13 Longmen.

14 Yungang.

15 Friedrich Perzynski (1877-1965), reiziger, verzamelaar, kunsthandelaar.

16 R.L. Hobson, *Chinese pottery and porcelain: an account of the potter's art in China from primitive times to the present day*, Londen, 1915. Tegenover de titelpagina van deel I, dus op de meest prominente plek.

Ten slotte zij nog aangestipt, dat de verzameling Chineesche ceramiek zeer uitgebreid, fraai en volledig is. Van Korea is hier op dit gebied ook veel te bewonderen. Men merkt aan alles, dat een ter zake uiterst deskundige heeft gecompleteerd (het museum bezat reeds vrij veel), opgesteld en beschreven. Gebrek aan détail-kennis op het gebied der Aziatische ceramiek, en gebrek aan plaatsruimte, gebieden mij, niet nader op dit deel der verzameling in te gaan.

In weinige jaren heeft Bosch Reitz van deze afdeeling Oost-Aziatische kunst reeds iets belangrijks weten te maken. Van uit vrijwel niets, groeide een schoon iets, dat zich in hoofdzaak in voortreffelijke Chineesche schilder-, brons- en pottenbakkerskunst manifesteert.

Niet in het minst dient echter de atmosfeer, die in deze afdeeling heerschte, te worden geroemd. Hoe weldadig die voor het volledig genieten van Aziatische kunst is, beseft men vooral, wanneer ze, zooals in het museum te Boston het geval is, ten deele ontbreekt. Dit fijnere kan Boston, bij veel grooteren rijkdom aan belangrijke werken, niet aan het museum der hoofdstad ontnemen.

In een volgenden brief over de niet zeer omvangrijke, doch inderdaad buitengewoon goede collectie Indische kunst in het New Yorksche museum.

H.F.E. Visser

Boston, 3 Febr. 1921